

Üç ýigit we bir zenan

Rejebaly DÖNMEZOW

Ilki bilen, türkmeniň gowy zenan şahyrlarynyň biri Näzik Annatyýewanyň biziň söhbet etjek bolýan temamyza itergi beren “Üç ýigit” diýen goşgusyny doly okap çykalyň.

ÜÇ ÝIGIT

*Ýowşan Annagurbana,
Annaguly N.M-e /Nurmämmedowa - R.D,
hemem D.M.Gurbana.*

Üç ýigit -- üç ezizlem,
Meniň pikirdeşlerim,
Kir-kimirsiz asmanda
Erkin uçýan guşlarym.
Sagdyn ganatly-perli,
Çeşmelerde joşlarym,
Ýatladýaňyz bugdaýyň
Tylla tygly başlaryn.

Sygynyp päk niýete
Hem gol berip ynsaba,
Goşuldyňyz zehinleň
Ol ýanbermez ykbalna.
Käte meňziňiz gamly,
Dünýäň derdi -- derdiňiz,
Türkmenimiň saçagna --
Rysgal bolup geldiňiz.

Ereýär meniň ýüregim
Sizi diňlän pursatym.
Ynam bilen ak nurdan
Dolýar joşly gursagym.
Gijeler ak ýyldyzlam,
Ýagty günlem Günüm siz!
Al säherler açylan
Ýanwarly bägülim siz!

Siz şu günki uçarym --
Erteleriň ynamy,
Tebisireýän topragmyň
Tüýs ýagmaly ygaly,
Pederleriň dowamy,
Geçmişleri açmaly!
Şu güne hem ertäme
Siz tylla nur saçmaly.

Siz guruljak binalaň
Baky synmaz syrçasy,
Daglaň gursagyn ýaryp,
Ösýän ýaşyl arçasy,

Daşgyny siz derýalaň
Hem joşguny akaryň,
Sizi bu dünýä beren
Enelere aperin!
Atalara aperin!

Hawa, şahyr zenan aýdybilipdir, diýme kemini goýmandyr. Hatda ene-ata bolsa-da, öz perzendine şundan oňat arzuwlar, niýetler tapardy ýa-da tapabilmezdi. Ýöne durmuş diýeniň nähili çylşyrymly zat. Ol kāmahal-a eşek ýaly öz ýorgasyna mytdyldap barýandyr, käte-de sarç at ýaly çarpaýa galyp, bar zady agdar-düňder edip, ümdüzine tutdurýandyr. Şeýle halatda dünki tylla diýýäniň mis, mis diýeniň bolsa tylla bolup

çykmagy gaty ähtimaldyr. Sebäbi zadyň gowusy, ynsanyň merdi diňe uly synaglarda, barly barlaglarda ýüze çykýandyr. Şonuň üçin bu dünýäde hemme umydyň hasyl bolup baranok. Boldurjak bolýanyň bolanok. Bapba Gökleň aýtmýşlaýyn:

Bolmaz bolmajak bolsa,
Bolmajak bolsa bolmaz.
Boljak-boljak bor ýogsa,
Bolmajak bolsa bolmaz.

Meger şonuň üçinem muňa durmuş diýýärler.

Şahyr gelniň “Sagdyn ganatly-perli”, “Erteleriň ynamy”, “Pederleriň dowamy” diýip waspyny ýetirýän üç ýigidiniň ilkinjisi Ýowşan Annagurban hakynda kalam agyz söz. Kalam agyz diýýänimiziň sebäbi, bu günki gün tutuş Türkmenistanda hem-de onuň çäklerinden daşarda hem “men türkmen” diýýän kişiler ony gowy tanaýarlar. Bu at häzir ata Watanda ulynyň-kiçiniň dilinde. Ol gowy ýazyžy hökmünde-de, syýasy göreşiji hökmünde-de özüni tanadybildi.

Şahyr zenanyň öz goşgusyny bagş eden üç ýigidiniň biri Ýowşan Annagurban deň-duşlarynyň arasynda ilkinji nobatda edebiyat meýdanyna gorka-gorka ädimläp ýa-da emedekläp däl-de, merdemsiz ylgaýyş bilen kürsäp girendigi bilen tapawutlanýar. Eýsem onuň “Magallak ýap” atly powesti durmuşdaky janagryly, ýürekýakarly meseleleriň, wakalaryň edil şol duruşygy, şol boluşygynda kagyza geçirilenligi bilen özüne çekmeýärmikä näme? Eýsem onuň neşir edilen kitaplarynda Haýyr üçin, Söýgi üçin, Adalatly durmuş üçin dökülýän şol ganly gözýaşlar görmenokmy näme, olarda burugsap ýanýan ýürekleriň ýanyk ysy kükäp duranokmy näme?

Şeýle-de ýazyjynyň “Kömelekli meýdan”, “Ynsan partiýasyna kandidat”, “Durnam, toýnuk”, “On alty ýaşly lyotçik” ýaly eserleri hem okyjy halar boldy. Olarda awtoryň özboluşly galam ýoreði bildirýär. Ýöne Ýowşany Ýowşan Annagurban eden onuň halkyň agysyny aglap, ar-namysyny, ýagşy güne bolan umytlaryny beýan edýän, Şeriň däl-de, Haýryň üstün çykjakdygyna bolan ynamy özüne siňdirýän, sosial adalatlylyk, onuň dabaranmagyna päsgel berýän, özüni “gowy” diýip ykrar etdirmäge çalyşýan Zulmuň we onuň ýerasty we ýerüsti köklerini edil gözəl gyza zor etjek bolup çykarylýan haýsydyr bir tüýli Mahlugyň ýalaňaçlanyşy ýaly ýalaňaçlap görkezýän, milli azatlyk, erk-ygtyýarlylyk, demokratik aň-düşünje baradaky eserlerdir. Özem bu babatda onuň ullaňan öňdengörüjiligiňe geň galýarsyň. Ynanmasaňyz, ýazyjynyň hut şu temadan söhbet açýan “Çyra söndürýäniň agtyklary”, “Ak köýnekli adamlar”, “Ýalňyzlygyň ýüz on ýyly”, “Tawus guş uçup gitdi”, “Gögerçingala” atly eserlerini hem-de neşekeşligiň türkmeniň egnine düşen, köňlüne çöken agyr labiridygyny

Üç ýigit we bir zenan - Rejebaly DÖNMEZOW

öňdelik hem-de ökdelik bilen açyp görkezýän “Geplesem ýalňyş bolar öýdýän” diýen hekaýasyny okap göräýiň! Misli 80-nji ýyllaryň ahyrynda, 90-njy ýyllaryň başynda häli SSSR-iň sostawyndaky Türkmenistanyň, türkmen halkynyň geljekde başyndan injek zulum-sütemi hut ýüregi syzan, aňy aňan ýaly, Ý. Annagurbanyň hut şeýle eserleri döredişini diýsene! Şeýle-de, bu awtoryň milli azatlyk, syýasy erkinlik ýaly şu mahala çenli mizemän, gaýa ýaly garalyp ýatan temadan goparan daşy, türkmen edebiýatyny hem çeperçilik, hem çuňňurlyk babatda belende galdyrmakda bitiren işi hakynda aýratyn gürrüň etmegiň, okanyňa-da, beýniňe we ýüregiňe agram salanyňa-da degýän bu eserleri ýöriteläp analizlemegiň, olar barada has giňişleýin hem-de çuňňurlaýyn söhbet açmagyň wagty geler. Ý. Annagurbanyň edebi gory barada kän gürrüň edip durmalyň, ony ýeneki bir öwürümde ederis.

Ýöne şahyr zenan N. Annatyewa öz ýaş kärdeşlerinden Ýowşan Annagurbana ynam bildirip welin ýalňyşmandyr, bu ýigit barada ol welilik bilen öňden görüp bilipdir. Ýowşan barada şahyr zenan “Hem gol berip ynsaba, Goşuldyňyz zehinleň ol ýanbermez ykbalna...” diýibem, “Şu güne hem ertäme Siz tylla nur saçmaly” diýibem ýalňyşmandyr. Goý, ýalňyşmasynam! Sebäbi Ýowşan Annagurban özüni diňe bir gowy ýazyjy hökmünde tanatman, ol belent syýasy ideallar ugrunda göreşýär hem. Bu ýigit öz Watanyna abanan başizm atly tümlügiň öňüni almak üçin göreşe başlanlaryň hataryna ilkinjileriň biri bolup goşulyp, halkyň azatlygy ugrundaky beýik işde ne özüni, ne-de saglygyny, ne-de eserlerini aýaýar, bularyň hemmesini diňe şu maksada hyzmat etdirmäge çalyşýar. Ol 1995-nji ýylyň iýul aýynda, türkmen topragyna 30-njy ýyllaryň çekirtgeleri ýaly, uly bela bolup inen bu gara howpa garşy ilkinji bolup baş göterenleriň arasynda bolupdy. Ösümlük dünýäsini däl-de, türkmen halkynyň namysyny, milli buýsanjyny we erk-ygtyýaryny, azatlyga, milli ösüşe telwas edýän ynjalysyz ýüregini gemirýän, batyrlardan namartlary, namys-arlylardan binamyslary, akyl-parasatdan akmaklygy, nadanlygy, päklikden-aklykdan aňryňy bärlik getirýän porsy hapa-hupalygy ýasaýan bu “gara çekirtgelere” garşy göreşi ol häli hem dowam etdirýär. Bu adamynyň, bu ýazyjynyň özleri üçin howp keminiň ýokdugyna gowy düşüňýän nyýazowçylyk režim bolsa, türkmeniň bu oglunyň erkini syndyrmaga çalyşýar. Onuň üçin özüni oda-suwa urmaga taýyn we hut “Türkmenim” diýip janyndan geçmäge taýyn ogluny goraýyn diýip bolsa, Türkmen aga, pikirem edenok, ol şol gün-güzerany bilen başagaý bolup, urulýan ýerini eli bilen goraglap, dünýä bilen seri bolman gezip ýör. Eý, beýle-beýlelerem bolarmy, türkmen halkym, şeýle-şeýlelerem etmek bolarmy, türkmen aga?! Heý, perzendiň döşünden hanjar gezeler-de, onuň bokurdagyna pyçak goýlar-da, ýerinden towsup turup, öz janyndan geçjek, emma balasyny ölümden halas etjek bolmaýan ene-ata, heý, ýer ýüzünde barmyka, heý, göbeginden döränine kast edilip durka ýüzüni kesä sowup, görmediksirän bolýan ynsan öňde-soňda bolan zatmyka?!

Gürrüňiň akymyny akardan sowmalyň! Ýowşan Annagurban häli köp gürrüňleriň temasy, kän synlaryň we synlamalaryň, edebi hem-de syýasy barlaglaryň sebäpkäri bolar. Ol Türkmenistanda sagdyn pikiriň hem-de erkin oý-düşünjäniň, öz ynanjyňy goramak üçin göreşmäniň gowy nusgalarynyň biri bolar. Onuň geljegi öňde.

Üç ýigit we bir zenan - Rejebaly DÖNMEZOW

Şonuň üçin biz N. Annatyýewanyň bu ýigit baradaky mundan tegelek sekiz ýyl ozal eden arzuwlamasyna goşulalyň-da, goşguda gürrüni edilyän ikinji ýigidiň söhbetine girişeliň.

Gürrüň Annaguly Nurmämmedow hakynda barýar. Ol hem geljegine uly umyt bagladýan döredijilik işgärleriniň biri. A. Nurmämmedow Ýowşan bilen birlikde türkmen edebi meýdanyna ylgap girenleriň biri. Onuň ilkinji kitaby Ýowşan Annagurbanyňky bilen birleşdirilip, 1991-nji ýylda “Türkmenistan” neşirýatynda neşir edildi. Annaguly “Tabyt” powestinde dünýäsinde “çagajyklaň gülküsi, adam ömrüniň buýsanç mukamy yok...”, ýagny zenan maşgala hem-de adamzada söýgüsi yok ýa-da az, durmuşyň ownukly-irili aladalaryna, hamhyýalaryna, şöhratparaz pikirlere özüni aldyran adamyň ýatda galyjy bir obrazyny döredip bilipdi. Bu ýaş ýazyjy okyjyda gowy umytlary oýardy, awtoryň geljekde has çeper obrazlary döretmäge edebi gaýratynyň ýetjekdigine ynam döretti. A. Nurmämmedow ilki gazýet-žurnallarda işledi, soňra diplomatik işe geçip gitdi. Häzir ol Türkmenistanyň Türkiýe respublikasyndaky ilçihanasynda jogapkärli wezipede işleýär. Onuň beýle syýasy weziipelere geçip gitmegi bilen edebi döredijiligine sowuklyk aralaşdy oýdýän. Annaguly soňky ýyllarda gowy eserler bilen türkmen okyjysynyň arasyna çykyp bilenok ýa-da mundan biziň habarymyz yok. Dogry, onuň türkmeniň “Görogly” eposyny, B. Hudaýnazarowyň goşgular kitabyny hem öz romanyny türk diline terjime etdiredigini eşitdik. Bolsa-da, biz bu ýerde A. Nurmämmedowyň edebi eserleri barada kän gürrüň edip durmakçy däl. Sebäbi diýseň, awtoryň döredijiligi bize beýle gürrüň etmäge doly mümkinçilik bermeýär. Bu ýerde esasy gep ýurdumyzyň häzirki ýagdaýynda ynsan bolup, bu toprakda doglup, seniň eneň-ataň, Watanyň, halkyň, iň esasy-da öz adamçylyk mertebän öňündäki belent borjy ýerine ýetirip-ýetirmeýäniňde, öz ynsanlyk işini edýänligiňde ýa-da etmeýänligiňde.

80-nji ýyllaryň ahyry, 90-njy ýyllaryň başy, ýagny gürrüni edýän ýigitlerimiziň ylham atyna atlanyp, döredijilik meýdanyna gelen uçurlary eziz Watan Türkmenistan nähili gowulykdy! Dogry, ol häli özbaşdak däl, öňe Gorbaçýowyň getiren plýuralizmi, erkinligi, söz hem metbugat azatlygy, gör, nähili göwnüni göterýärdi. “Könesiniň gidip, täze zamanyň geldigi bolsun” diýdirýärdi. Ruhly gul ediji zynjyrlar yzly-yzyna gyrylýardy. Tutuş SSSR-de bolşy ýaly, Türkmenistanda hem edebiýat we sungat täzeden janlanýardy, uzak gözýetimlere bakan galkynýardy. Öňde has hem uly arzuw -- Türkmenistanyň garaşsyz bolmagy ýaly, juda baş aýlaýjy, gözleri ümezlediji umyt bardy. Türkmeniň asyrlarboýy arzuwy hasyl boldy, ol garaşsyzlygyny jar etdi. Özem bu hiç hili göreşsiz, gözýaş, gan dökmesiz gazanyldy. Muňa türkmeniň ulusynyň-kişisiniň aty çykan ýaly boldy, indi şol uzak garaşylan milli bagt, erkana döwran ýetip geldimikä oýdülde. Emma il-günüň bu gezegem tamasy çykmany. Bu bagtyň böwrüni Saparmyrat Nyýazow diýilýän serdarsamak we onuň ýurdy ösdürmekde, ony täze belentliklere çykaryp, gowy günüň gelmegini tizleşdirmekde däl-de, eýsem, hut öz halkyny, özüni bu dünýä inderen, ekläp-saklan we şu günlere ýetiren il-gününi talamakda mynasyp egindeşleri bolan beýleki ýolbaşçylar garaltdylar. Agyr we horlukly taryhy başdan geçiren türkmen halky bu günki gün, dogrudanam, sözüň doly manysynda gowy durmuşda ýaşap, siwilizasiýanyň ýokary basgançaklaryna dyrmaşyp, ýene-de uzak bolmadyk

Üç ýigit we bir zenan - Rejebaly DÖNMEZOW

möhletde dünýäniň öňde baryjy ýurtlaryna goşulyp bilmese-de, olaryň yzyna eýerip biljekdi. Elbetde, kiçiräk bir Aziýa döwleti üçin, munuň özi hem az zat däl, munuň şeýle bolmagy üçin Türkmenistanda ähli material, bilim hem-de ruhy mümkinçilikler bardy. Garagum çölüniň göwsi durşuna hazynady. Onuň üstünde ýaşayan halkyň köňli gowulyk bilen ýagşylykdan doludy. Emma türkmenbaşizm syýasatyny alyp baryjylar türkmen halkyny bu bagtdan binesip etdiler, bu namysjaň halky, bu gadymy milleti açlyk-ýalaňaçlygyň, tabynlygyň hem nadanlygyň agyr batgasyna batyrdylar, il-güni bu batgadan çykarjak bolup synanyşýanlaryň bolsa depesinden urýarlar. Ine, şeýlelikde, şeýle bir aýyrganç taryhy pursat emele geldi: ýa-ha nyýazowçylara goşulyp, bu milletiň halk hökmünde ýok bolup gitmek howpuna ýardam hem-de aňsyz-akylsyz, düýpsüz gorpa iterilmegine ýol bermelidi, ýa-da başyňy etegiňe salyp, olara garşy göreşe galkynmalydy. Dogry, bu ýollaryň hiç haýsysyny hem saýlaman, orta aralykda durýan, hamala daş-töwereginde hiç hili üýtgeşik waka-hadysa bolup geçmeýän ýaly sesiňi-üýnüňi çykarman dymyp ýörseň, “Almany asmana at, ýere düşýänçä ýa pelek” diýip, hamyňy gorap, bukurak ýere sümülip gezeň hem boljakdy. Gynansak-da, şeýle adamlar hem, toplumlar hem bar.

Şahyr zenan Näzik Annatyewanyň “Türkmenimiň saçagna rysgal bolup geldiňiz” diýip, geljegine uly umyt bildiren ýigitleriniň biri A. Nurmämmedow hem şu topluma degişlileriň biri bolup durýar. Gynanýanymyzyň sebäbi, A. Nurmämmedow gowy bilimli, edebi zehinli, ýurduň ruhy ösüşine öz goşandyny goşup biljek ýigit. Emma ol Nyýazowyň elinden Magtymguly baýragyny alyp, oňatja hak-heşdegiň, diplomatik işiň getirýän uly hormat-sylagynyň lezzetini görüp, ho-ol gyra çekilip, sesini çykarman ýörmekligi makul bilen bolmaga çemeli. Elbetde, men onuň Nyýazowy öwüp, ony dagy-duwarada goýmaýan şahyrlaryň hataryna goşulyp, ýaranjanlyk edip düzen goşgularyny okadym diýsem ýalançy. Mümkin, beýle goşga ýöne bir gözüm düşmedik bolmagam ahmal. Ýöne A. Nurmämmedowyň öz halkynyň ejirli gününde başistik zulum astynda, hem fiziki, hem ruhy taýdan ownaýan il-günüň derdini dep etmek üçin aýaga galanlaryň arasynda ýoklugyny welin anyk bilýärim.

Ýalňyşmasam, Týażelnikow diýilýäniň WLKSM MK-nyň birinji sekretary wgtý bolsa gerek, “altyn ortalyk” dien termin ýüze çykypdy. Ol termin “Öňe omzasaň, maňlaýyňa ýelmeýärler, yza galsaň, aýagasty bolýarsyň” diýen düşünjä eýerýän, jemgyýete ne peýdasy, ne zyýany bolan adamlar toplumu babatda ulanylýardy. Ol mahal bu termin diňe ylmy we medeni, esasanam önümçilikdäki “altyn ortalygy” aňladýardy. SSSR wagtynda ony syýasy termin hökmünde ulanmaga batyrgaýlyk etmek hiç kimiň kellesine-de gelmeýärdi. Emma ynha döwür üýtgedi, taryhyň çarhy aýlandy, zamanalar özgerdi, Türkmenistanda gumanitar bilim-düşünje alan hiç bir adamyň kellesine gelmejek äpet bir diktatorçylyk Aždarha emele geldi. Indi tutuş halkyň ykbaly şol aždarhanyň elindedi, şol ýalkasa ýazdy, gargasa gysdy. Öz uzak taryhynda daşary ýurtly basybalyjylara garşy göreşe-de, hut öz içinde dörän beýle garakçylykly, basybalyjylykly syýasata näme diýip, näme aýtjagyny, oňa garşy nähili göreşjegini bilmän, türkmen halky gaty aljyrady. Ol häli hem şol aljyraňny ýagdaýynda. Türkmeniň ýokary düşüňjeli, batyr ýigitleri bolsa, içden dörän bu bela-betere garşy göreşe ilki başdan aýaga galdylar. Olaryň

hatary bolsa barha artmak bilen. Emma gynansak-da, diňe dymmak, ýer dymamak bilen çäklenýän “altyn ortalygyň” adamlary hem azlyk edenok.

Halkyň ahy-nalasy, çekýän agyr jebir-jepasy bilen işi bolman, tüneğine sümülip, başyny büräp gezyän “altyn ortalygyň” adamlary barada gazak ýazyjysy A. Nurpeýisowyň “Gan we der” kitabynda şeýle diýilýär: “Eý, taňrym, bu ne gep? Bulara näme bolýar? Patyşa ýykyldy. Dünýäniň dört burçunda adamzat öz eline ýarag alyp göreşip ýör. Bularyň bolsa oturyşy ine! Şol önki durmuş... Ýa-da bular deňizde tupan turanda gamyşlygyň arasyna girip gidýän ördeklermi? Açyk deňizde iri guşlar gaý-tupanyň arasynda heläk bolanda, gizlenen ördekler sag-aman galýar-da!” Bu bolşewikleriň tarapdary Ilamanyň öz gazak obadaşlary barada aýdýan sözleri. Ýöne ol sözler bu günki gün bolşewikleriň yzyna düşüp däl-de, hut öz goç ýigitleriniň yzyna düşüp gitmeli pursaty gelende ýaýdanjylyk edýän şu günki ildeşlerimiz barada, gör, nähili döwrebap ýaňlanýar, adalatly eşidilýär!

Her döwür bir döwür bolýar. Wagt diýlen zat kimiň mamladygyny, kimiň bimamladygyny aýdyň edip barýar. Ýöne arman, şol aýdyňlyga çenli, gör, näçe horluklar çekmeli, onuň üçin näçe-näçe goç ogullar öz şirin janlaryny gurban etmeli bolýarlar. Soňky döwürde Watanyň ar-namysy üçin jandan geçen ýigitleriň däl-de, eýsem, şol gamyşlykda busup galanlaryň gönenýäni az bolmady. Azat durmuş, il-günüň erkinligi ugrunda saglygyny, bar gujur-gaýratyny, hatda janyny sarp edenleriň bolsa, diňe kámahal atlary agzalaýmasa, olaryň maşgalasynyň, çagalarynyň şol hor-homsy gün-güzerany bilen galýan halatlaryny goja taryh az bilenok. Oňa derek şol busup galanlaryň uruş gutaransoň, iş bitirilensoň batyrsyrap, ikarada gönenip galýan pursatlary hem goja taryhyň ýadynda. Gör, näme üçin “altyn ortalyk” diýilýän ekeni. Halkyň başyna näme bela inse-de, şol busajyk ördekler hem mülkünü, hem özüni aman saklap galyp bilýän ekenler.

Eýsem, dogrudan-da, öz halkyny jebir-jepanyň, agyr durmuşyň aşagyndan çykarmak, ýurtda demokratik prosesleriň ýol almagyny gazanmak ugrunda baş göterenlerden şol özüni gamyşlyga uranlar has paýhasly bolup çykaýýarmykalar, eýsem olar goç ogullardanam has akyllymykalar? Elbetde, beýle däl. Durmuşda tötänligiň, az salym gözden sypmaklygyň we ş. m. netijesinde kámahal şeýle ýagdaýlaryň ýüze çykmagy mümkindir. Emma tutuşlygyna alanynda, halk gowy bilen hordany, suw getiren bilen küýze döweni aýyl-saýyl etmegi hemişe başaryardy we geljekde-de başarar. Şeýle bolmasa bolanogam ahyryn. Diňe paýhasly-parasatly, ýiti akylly we öňdebaryjy oý-pikirli adamlaryň tagallasy netijesinde jemgyýet ösüp biler, halk täze belentliklere göterlip biler. Jemgyýetçilik kanunlaryna görä bolsa, ösmän-örñemän şol bir duran ýerinde durýan zat ýok. Adamzady ýaşamaga ukyply edýän şertleriň biri, onuň hemişe öňe hereket etmäge ymtylmagydyr.

Şunuň ýaly seredende, “gamyşlyga sümülen ördekleriň” jemgyýete zelesi ýok ýaly, peýdasynyň hem bolmaýşy ýaly. Hemme döwürlerde-de şeýle adamlar bolupdyrlar, geljekde-de bolarlar. Ýöne olar günäsiz ak jüýje-de däldirler. Türkmen dissidenti Şiraly Nurmyradow 1995-nji ýylyň iýul gozgalaňyna gatnaşan Çarymyrat Gurowyň ölümüne sebäp bolan türkmen Neronlaryny näletläp “Azatlyk” radiosynda eden çykyşynda şeýle diýdi: “Şeýle pajygaly pursatda dişiňi, kibtiňi, syrtyňy gysyp oturmagyň hem jenaýat kemi ýokdur”. Gödegräk, ýöne

dogry sözler. Eýsem, bokurdagyna pyçak goýlanda bar güýjüni tijäp çabalanýan goýunça-da ýokmy indi biz? Eýsem, duş gelen biziň ýüzümize tüýkürüp, üstümize siýdikläp gidibermelimi? Eýsem, bütin taryhynda nämesi ýok bolsa-da, ar-namysy ýok bolmadyk, gaýtam, şu ynsan häsiýetlerini özünde gaty köp jemlemegi başaran (türkmeniň gyzma häsiýeti, eýsem, şundan gelip çykmaýarmy näme?!), şonuň üçinem köpleri geň galdyran türkmen şu günki günde özüni şeýtdirer ýöremikä?! Bilmedim, pylan zat diýip biljek däl. Eýsem, türkmeniň men diýen akyly-sowatly adamlarynyň zalyma ýaranyp gün görýän wagty, beýleki bir toparynyň bolsa, özüni gamyşlyga atyp gizlenýän halaty, ýeri, men näme diýip, näme aýdaýyn?!

Elbetde, biz bu sözleri diýmek bilen, Annaguly Nurmämmedow pylan hili diýjek bolamzok. Her kimiň ynsaby özünde, kişini zor bilen namardam edip bolmaz, merdem. Ýöne haýp, näme üçindir ýüregim dilim-dilim bolýar, zamanamyzyň göroglyaryny we onuň kyrk ýigitlerini eli gylyçly, egni sowutly, Gyratdyr Bozdumanly we beýleki atlaryň üstünde görmän, gaýtam olaryň bir elinde kündük tutup, bir engine elsüpürgiç atynyp, kimkimleriň önünde bil büküp, el ýuwduryp ýörenlerine gözüň düşýär-de, adam diýlen mahluga gadyr-hormatyň, ynamyň gaçyberýär. Annaguly Nurmämmedow dagy hem şol gadyr-hormaty, ynamy gaçyranlaryň hataryna girmeseler-de, şolara gaty golaý durýarlar. Ynanjyň sütüni, gadyr-gymmatyň göwher daşy bolup durmaly hallaryna şeýle bolýarlar. Arman, şahyra zenan Näzik Annatyewanyň “Siz şu günki uçurym -- Erteleriň ynamy”, “Sizi diňlän pursatym, Ynam bilen ak nurdan Dolýar joşly gursagym” diýip, şeýle uly umyt baglan, ynam bildiren ýigitleriniň biri palak bolup çykdy. Belkemem... Elbetde, könelerimiz “Azaşan yzyny tapsa, aýby ýok” diýipdirler ahyryn.

Şahyr zenanyň ýene bir ynam bildiren ýigidi Durdymuhammet Gurbanow. Bu kişiniň ady tutulanda, “tanamadym” ýa-da “eşiden adym däl” diýjek az-az bolsa gerek. Sebäbi, wagtynda bu ýigit özüni görkezibildi. “Tokaý ota, at gazan” diýlişi ýaly, özüni daş-töwerege tanatma kemini goýmady. Türkmenistanda diktatorçylyk režim häli aždarha çykmanka, häli ol ýylan ýylanjyk wagty, ilkinjileriň hatarynda ony goldap, onuň halka garşy işine ilkibaşdan goşulanlaryň, şol režimiň “aždarha” bolup ýetişmegi üçin jan edenleriň, ýylanjygyň ýylanjyk wagty oňa garşy göreş ýoluna çykanlara ýolbars bolup topulanlaryň biri Durdymuhammet Gurbandyr. Häli Türkmenistan garaşsyz bolmanka ýurtdaky käbir negatiw ýagdaýlar, aýratyn hem ilatyň ýaşayş derejesiniň pesligi, şonuň üçin çaga ölümüne köplügi barada Türkmenistanyň gazýet-žurnallarynda çap etdirip bilmänsoň, merkezi metbugatda, ýagny Moskwada çykyş etmeli bolan Akmuhammet Welsaparyň üstüne küşgürilip “bas” diýilmänkä, öz pidasynyň bokurdagyndan çeynejek bolan kişi hem Durdymuhammet Gurbandy. Üstüne topulyp, başarsa aman-zamanyny bermän heläk etjek kişisi Durdymuhammet üçin eýsem kimdi? Ol ýat bir adam däl. Ilki bilen-ä Aşgabatda uniwersitetde bile okan, soňam önki SSSR-iň paýtagty Moskwada bir okuw jaýyndan, ýalňyşmasam, bir auditoriýadan girip-çykyp, bir otagda bile ýaşap bilim belentligine bileje dyrmaşan, bir saçagyň başynda duz-emek bolşup ýören ýoldaşydy, belki hem dostudy. Emma häkimiet diýen baş aýlandyryjy, ymsydyryjy närese Durdymuhammediň başyny aýlan bolmaga çemeli. Ol öz hojaýynlary näme diýse şony etdi,

Üç ýigit we bir zenan - Rejebaly DÖNMEZOW

kimi “bas” diýseler şony basdy.

Türkmenbaşyçylyk režim özüne wepaly bu ýigidiň hyzmatyna kembaha garamady, oňa wezipe berdi, soňra Türkmenbaşy ony özüniň metbugat sekretary etdi, onuň bilen duz-emek boldy, nirä gitse, ony hem alyp gitdi. Salym pursatyň içinde bir topar naz-nygmatyň tagamyny dadan, dünýä ýurtlarynyň köpüsünde bolup gören Durdymuhammet özüne bu eşretleri bereniň hyzmatyny kem etmedi. Saparmyrat Nyýazowa Türkmenbaşy diýip at dakanyň Durdymuhammet Gurbanowdygyny, eýsem, köpler bilýänem däl bolsalar gerek. Ýöne bu hakykatdanam şeýledi. D. Gurban tarapyndan ýurt ýolbaşçylarynyň Saud Arabystanynda bolmagy bilen baglanyşykly ýazylan, soňra Türkmenistanyň gazýet-žurnallarynda çap edilen reportažda Türkmenbaşy diýlen at ilkinji gezek agzaldy. S. Nyýazowa Arabystanda ýaşayan türkmenler, hamala, şeýle diýip ýüzlenenmişler.

Özüniň şahsyet kultunyň belentliklerine dyrmaşmagyna kömek edýän bu ýigidiň gadyryny serdar aýratyn bildi, ol zatdan zar edilmedi. Ýigit hem öz gezeginde täzedan “gaýnap-joşdy”, şeýdip ýaranjaňlygyň uly nusgasy Saparmyrat Türkmenbaşy baradaky “Serdar” atly kitap dünýä indi. Bu kitabynda D. Gurban S. Nyýazowy ýerde-gökde goýman mahabatlandyryp, subut edip bilmejek zatlaryny delillendirjek, subut etjek bolup çalyşdy. Dogrudanam, her döwür bir döwür diýleni. SSSR döwründe ep-esli derejede öňdebaryjy bilim alan, onda-da ýöne-möne ýerde däl-de, Moskwa şäherninde okap tälim alan adam, gel-gel, indi ýigriminji asyryň ahyrynda orta asyrlara mahsus bolan serdarçylyk syýasatyny, döwlet gurluşyny, asyrlaryň aşagynda, ýyllaryň tozanynda galan bu ýarym wagşy filosofiýany janlandyrjak, onuň täzedan berkarar bolmagyna goşant goşjak bolup jan-tenden çytraşar diýip aýtsalar, ýeri, kim ynanar, kim baş atar öýdýärsiňiz?! Ýöne muňa näçe ynanasymyz gelmese-de, näçe gynansak-da, D. Gurban her bir dury akyly, asyrymyza mahsus aň-paýhasy depgiläp şeýle etdi. Ol bu kitapçasynda türkmeniň serdarlyk filosofiýasynyň binýadyny goýmaga çalyşdy, “Türkmen halkynyň arasyndan biziň günlerimizde-de ägirt bir serdaryň döremegi onuň akylly ogullarynyň gaty känligini subut edýär, munuň özi şol halkyň akyllylygyny subut edýär” diýip, S. Nyýazowy al-asmana götermäge, türkmen halkynyň bolsa üstünden gülmäge het etdi. Onuň “Serdarlyk filosofiýasy öpän täsin filosofiýa. Bu filosofiýa meselesinde dünýä edil häzirki günlerde-de ikä -- jemgyýetde serdarlygy inkär edýän Günbatara hem, hakyky serdarlygy ykrar Gündogara bölünýär. Elbetde, bularyň haýsy biriniň mamladygyny, elbetde, wagt birreýäm subut etdi” diýip, ösen Günbatara pitjiň atmagy synanyşdy, özüniň mamladygyna ynanyp, “Türkmeniň asly bolany üçin, ol şormaňlaý halk däl ekeni, ol şu aldym-berdimli pursatda öz hakyky Serdaryna-Türkmenbaşysyna duşup bildi” diýip serdar, türkmenbaşy sözlerini baş harplar bilen ýazdy.

Gürrüňini edýän üç ýigidimiziň biriniň öz kitapçasynda ýene-de nämeler ýazyp, serdaryna ýaranjaňlyk etjek bolup, ýene nähili sözleri saýlany barada kän gürrüň edip oturmalyň. Dogrusyny aýtsaň, ol şeýle söhbet edeniňe degýän närese-de däl. Diňe şol eseriň, şeýle-de Akmyrat Hojanyýaz diýilýän ýene biriniň:

Eger Köpetdagiň garly başyna,
Şol belent başyna özüňsiň öýtsem,

Üç ýigit we bir zenan - Rejebaly DÖNMEZOW

Asyrlaň tolkuny urlup barşyna,
Dagy ýumrar.
Adyň älemden öçmez...

-- diýen setirleri bilen başlanýan, “ýagny daglar, derýalar ýok bolup gider, ýöne seniň adyň /ýagny S. Nyýazowyň ady/ galar” diýip we mundan hem beter taryply sözler bilen doldurylan “Türkmenbaşynyň mahmal rewolýusiýasy” atly kitapçasynyň şu günlerde türkmen halkyna hödürlenilmeli, onuň aňyna ýetirilmeli zatlar däl-de, eýsem, gul eýeçilik döwri, hatda ilkidurmuş gowak durmuşyndan galan ýazuw ýadygärlikleri hökmünde, diňe taryhy hem ölkäni öwreniş muzeýlerinde goýmaga, onda-da dinowawrlardyr mamont skletleriniň ýanynda goýmaga mynasypdygyna aýtmak bilen çäkleneliň.

Eýsem, şahyr zenan Näzik Annatyewanyň “Ýatladýaňyz bugdaýyň -- Tylla tygly başlaryn”, “Siz guruljak binalaň, Baky synmaz syrçasy, Daglaň gursagyn ýaryp, Ösýän ýaşyl arçasy, Daşgyny siz derýalaň, Hem joşguny akaryň” diýip, geljegine uly umyt baglap taryplan ýigitleriniň biri, dogrudanam, Durdymuhammet Gurbanmyka?! Eger şeýle bolsa, onda şahyr zenanyň ony taryplaýşy – bu ýigidiň Saparmyrat Türkmenbaşyny öwüşü ýaly manysyz bir zat, kir-kimirliginden ýaňa aňryňy bäräk getirýän bir närese bolup çykydyr. Ýöne, elbetde, bu ýerde şahyr zenanyň çigit ýaly hem günäsi ýok. Ol näbilsin, ýolbars bolar diýip tama edeniniň syçan awlaýan “ýolbarsjyk” bolup ýetişjegini.

Durdymuhammet Gurban Türkmenistanda bu aferalara çolaşmazdyndan ozal ýaş şahyr hökmünde hem tanalýardy. Onuň “Gowy adamlar”, “Hakyda” diýen goşgular ýygynyndylary 1989-njy hem-de 1992-nji ýyllarda okyjylara gowuşdy. Geliň, indi onuň poeziýa dünýäsine hem bir salym nazar aýlalyň. Ol goşgularynda guwanç bilen gowulygy taryplaýar, erbetligiň üstünden bolsa:

-- Garganyň býustini ýasajaklar kân,
Eger garga bu zatlara meýl etse -- diýip gülýär.

Ýa-da:

Sözde hakykatyň
Ruhy bolmasa,
Onda seniň sözüň
Bolar bir püçek.
Gürleseňem, gardaş,
Goçakdan-goçak...

Ýa-da:

Göräýmeli zady görmedik kördür,
Şeýle adamlar bar gulakly kerdir,
Ilkidurmuş jemgyýetinden başlap,
Haýyr-a haýyrdyr, şer bolsa şerdir...

-- diýen ýaly setirler bilen bürgüt ýaly şaglap inýär, gowyny-erbedi, haýry-şeri saýgarjak bolup çalyşýar, diňe çalşanogam, belent ideallara eýermelidigi barada okyjysyna maslahat berýär, ony şol ideallar ugrunda göreşmäge çagyryýar, mert bolmagy ündeýär.

Batyllaryň garagy bol, garagy,
Batyrlaryň talaby bol, talaby,
Eger bolup bilseň, batyr şahyr bol,
Ýogsa-da, dost, äber bäre galamy!

Bilmedim, namartmy, ýa-da mertmi sen?!
Bujagaş eşikleň bary şertli seň.
Biz ilde murt bilen gaýrat ölçelmez,
Bolsañam jaýtaryp duran murtly sen...

-- diýip, kimdir bir murtly kişi “Seniň gaýratsyz bolmagyň hem mümkin” diýen äheňde haýbat atýar. Bolmasa, sakgally-murtly kişi görüb-ä biz Durdymuhammediň özüni gördük. Eger muňa ynanmasañyz, onuň kitabyň başynda ýerleşdirilen fotosuratyna syn edäýiň. Ýöne, elbetde, men pylan hili diýip, özüni gowulygyň ters tarapy hökmünde göz önüne getirmek, öz bolşuňa görä baha bermek şahyrsyraýan kişilere gaty kyn düşýän bolmaga çemeli. Aýgytlaýjy pursat, kyn synag gelende, öz ýazýan setirleriňe eýermek, olara wepaly bolmak kyn oguşýa, gaty kyn oguşýa...

Hawa, Durdymuhammet Gurbanowyň S. Nyýazowa eden hyzmatynyň gadyry bilindi diýip biz aýdypdyk. Oňa berilmeli zat bolsa berildi. Wezipe, maddy gymmatlyklar, umuman, göwnüniň küýsäni oňa äberildi. Emma ynha birden asmanda ýylдыrym çakan ýaly boldy. D. Gurbanowy prezidentiň metbugat sekretary wezipesinden pyzdylar. Ilki ol “Ýaşlyk” žurnalyna redaktor edilip belenildi, emma hut onuň özüni bortdan aňryk zyňyp taşlamak üçin bu žurnaly hem ýapdylar. Ine, şeýdip D. Gurbanowa telim toýdan galan molla ýaly, öýüniň törüne dyklyp oturmakdan başga alaç galmady. Onuň näme üçin metbugat sekretarlygy wezipesinden, soňra bolsa asyl Nyýazowyň toparyndan bu ýana kyhlanyp taşlanmagynyň sebäbini biz bilemzok. Ýöne D.

Üç ýigit we bir zenan - Rejebaly DÖNMEZOW

Gurbanowyň häli metbugat sekretary bolup işleýärkä, “Nesil” gazetiniň 1994-nji ýylyň 7-nji aprelinde “Professionalnyň namysy” diýen at bilen gaty wajyp meseläni gozgaýan makala bilen çykyş edendigini aýtmak gerek. Onuň şol makalasynda şeýle setirler bar: “... Indi welin sen aýdymçy bagşy ýa şahyr bol, ýa kompozitor, seniň edýän işiň ýa-da eseriň hakynda kelam-agyz dil ýarar ýaly bolmady. Diňe gowy diýmeli. Kemçiligini aýtdygyň, olaryň islendigi seniň bilen gyr-da-pyçak bolmaga tas-taýyn. Eýsem, şunuň özi kadaly ýagdaýmy? Sungat ussady, dogrusy, edil şu babatda seniň pikiriňi-hä bilemok welin, meniň pikirimçe, bu ýagdaý düýbünden ylalaşyp bolmajak, kadaly däl ýagdaýdyr. Saz hakda, aýdym hakda, eser hakda, sungat hakda çynlakaý pikirler orta atylyp, gerek ýerinde jedelleşilme hem tankydy nukdaýnazarlar aýdylmasa, hiç haçanam sazda-da, sözde-de, edebiýatda-da, sungatda-da düýpli öwrülişikler bolmaz. Umuman, ol-ha saz bilen edebiýat eken, adamyň özi özüne tankydy göz bilen garamadyk ýagdaýynda, onuň irde-giçde bagty ýatmak prosesinden sowlup geçip bilmeýänligini biz göre-göre gelýäris ahbetin... tankyt diýilýän zat, haýsydyr bir marksistik teoriýanyň döreden zady bolman, eýsem, adamzat siwilizasiýasynyň döreden iň kämil närsesidir...” Bu makalada diňe sungat, edebi tankyt barada söhbet edilýän hem bolsa, tutuş jemgyýetde tankydyň, öz-özüne tankydy garaýşyň zerurdygy baradaky pikirler bar. Eýsem, D. Gurbanowyň ýokarky pikirleri, gör, nähili möhüm meseläni batyrgaýlyk bilen gozgaýar. Türkmenbaşy zamanyna mahsus bolan uly bir derde, gör, neneňsi anyklyk bilen diagnoz goýýan bu setirlerde galat ýok, onda sagdyn paýhas, uly akyl ýaňlanýar. Emma şu setirleri ýazanyň “Serdar” diýen kitapçanyň hem awtorydygy ýadyňa düşende, ýaňy galkynyp başlan göwnüň derrew synmak bilen bolýar. Hak söz nämynasyp agyzdan çyksa, birhili görünjek ekeni.

Biz bilmedik, D. Gurbanyň metbugat sekretary wezipesinden aýrylmagyna şu makala sebäp boldumy, ýa-da Aždarha režiminiň, dogrudanam, halky gorpuň gyrasyna alyp barýandygyna ol ahyry akyl ýetirip, netijede oňa garşy pitne pikirleriň döremegi we onuň bu pikirlerini daşyna çykarmagy sebäp boldumy, anygyndan habarymyz ýok. Ýöne Türkmenbaşy diýilýäniň öz egindeşiňi köçä zyňmak ýaly, bolşewiklere mahsus bolan şeýle gylykdan hem bimahrum däl digine Durdymammediň şeýdiligini gyraklädilmagy oňat delilleriň biri bolup hyzmat etdi. Hawa, “edeniň egniňde durýar”. D. Gurbanowyň Watana, halka, azatlyga, erke garşy eden hereketleri az däl. Ýöne onuň özüniň bir şygrynda:

Juwanlykda toba eden
Gömülýänçä gönelyändir.
Garrylykda toba eden
Gönelyänçä gömülýändir --

diýip ýazyşy ýaly, onuň häli tüýs diýen wagty, belki-de, ol öz pendine eýerip, özüniň egnindäki şol agyr ýüki düşürmegi başarar.

* * *

Kişiniň şahsyýetine baha bermek, ony terezä salmak gaty kyn, onda-da köpçüligiň öňünde şeýle baha bilen çykyş etmek kimem bolsaň ýaýdandyjak, haýalçyratjak zatdyr. Eger-de bidöwlet, döwlete, halka zeled getirer kişilere baha kesmeli bolsa, bu işiň jogapkärçiligi has artýar. Ýöne gowy adam barada ýazsaň özüňem gowulanyp, nur saçyp barýan ýalysyň, emma il-gününe peýan bermedik ýa-da bermejek bolýan, has erbedem zeled beren adamlar barada aýtjak bolsaň, olaryň “edenlerine etdiň” diýjek bolsaň, nähilidir bir hapa-hupa bilen ýanaşan ýaly bolarsyň. Onsoň ömür ýolunyň häli dowam edýändigini, özüniň hem perişde däl-de adamdygyny, belkem, seniňem birdenkä büräýmegiň bolaýjak zatdygy, şeýle ýagdaýda aý sözüň bilen bir mahallar dile getirip köteklän adamyň ykbalyna oňaysyz täsir eden bolmagyň, şeýle-de şol atan kesegiň özüne gaýdyp degäýmeginiň mümkindigi we “ýatany urmagyň” mertlik dældigi ýaly set müň pikirler kelläne gelýär-de, keýpiňi uçurýar. Galam tutup oturan eliňe badak saljak bolýar. Ýöne Kemine şahyrymyzyň “Ýagşa ýagşy diýr men, ýamana ýaman” diýip tekrarlaşý ýaly, kalbyňa agram salmagy mümkin bu işi hem kimdir biriniň etmelidigine aň aýlaýarsyň-da, birmeme ynjalýarsyň.

* * *

Näzik Annatyýewanyň bu uly gürrüňe gepbaşy bolan “Üç ýigit” goşgusyna ýene bir gezek nazar aýlanyňda, şol ýigitleriň atlarynyň ýerleşdiriliş tertibine gözüň düşýär-de, birhili, iniň tikenekläp gidýär. Bu nähili üýtgeşik piramida! Şahyr ony nähili guran bolsa, ol häzirem şol durkuny üýtgedenok. Ýagdaý N. Annatyýewanyň arzuw edişi ýaly däl-de, eýsem, şol piramidany nähili diklän bolsa, edil şonuň ýaly bolup çykdy. Belentler beýikde, ortadaky “altyn ortalykda”, ýagny “gamyşlykda”, pesdäki bolsa pesde bolup çykdy. Bu ýerde näme bar, nähilidir bir mistika barmy ýa-da ykbalyň oýny... Piramida ýene bir nazar aýlanyňda, kalbyňa birhili gorkuly tolgunma aralaşjak bolýar. Ýene-de durmuşyň häli dowam edýändigini, onda käbir zatlaryň telim ýylda däl, asyl telim sagatda bar zady agdar-dünder edýändigini, Anderseniň bir eretkisindäkisi ýaly, diňe bir wiweskalary däl-de, eýsem, adam ykballaryny hem kä “uçuryp”, kä bulaşdyryp, özüçe üýtgedýändigini ýadyňa düşýär-de, ýene kalba giňlik aralaşýar.

* * *

Indi “Üç ýigit” diýen goşgynyň awtory Näzik Annatyýewanyň özi barada. Türkmen edebiýatynyň zenanlar poeziýasyny, asyl tutuş poeziýanyň özüni onsuz göz önüne getirmek aňsat däl. Zenanlar poeziýasy

diýmegimiziň sebäbi - onuň zenan şahyr bolup söýgi temasynda, hiç bir zatdan çekinmän, üýtgeşik pikirler aýdyp bilenligidir, ençeme gowy setirleri döredenligidir. Onuň söýginiň ynsana getirýän lezzeti-süýjüsi barda ýazýan goşgulary ýewropaly şahyr zenalaryň şygrylary bilen deňräk hörpde gadam urmaga çalyşýar. Gündogar zenanyň yşky batyrgaýlygy -- ine, N. Annatyýewanyň döredijiligine mahsus zat.

Indi esasy gürrüňe dolanyp gelemiň. Biziň ene topragymyza başizm atly bela-beteriň gadam basany bäri, hasaplap otursak, telim ýyl geçipdir. Bu döwür içinde zaman, ynsan gymmatlyklaryna bolan garaýyş, şeýle-de käbir adamlaryň özleri düýpleýin üýtgedi. Indi bary-ýogy birnäçe ýyl mundan ozal adamzat, edebi hem-de sungat gymmatlyklary barada örän dogry pikir ýöredýänleriň käbirleri ady belent ýaňlanýan Ynsan hatyrasyna, ýa onuň alyhezretleri Muzanyň däl-de, ilkidurmuş adamlaryna mahsus nebis ýyrtyjylygyna, Zat haýwanlygyna, süňkleri çüýräp, bir mahal gabyrda ýatmaly Ýalan beýikliklere, Galp mukaddesliklere hyzmat edýärler. Diňe şeýdeni bilenem çäklänmän, biri-biri bilen ýaryşyp, biri-birinden öňürtjek bolup, öz halkynyň etini özi iýýän äpet Tirana ýalysaklyk edýärler. Ýaranjaňlyk etmegiň häli dünýäniň bilmeýän, adamzadyň bihabar, ýatsa-tursa ýadyna düşmejek tilsimleridir ýollaryny tapyp, özlerini, özleri bilen bir hatarda türkmen halkynyň adyny älem-jahana, tutuş dünýä masgara edýärler. Atyp-çapyp geçen kommunistik diktatorçylyk döwründe-de beýle-beýle zatlary etmek ýakasy gaýyşly bolşewikleriň hem kellesine gelmeýärdi. Şeýlelik bilen pesligi götergileýän, ony “hangöter edýän” pes adamlaryň tüýs ýürekden tagalla etmegi netijesinde tutuş bir halk nadanlygyň çuňňur guýusyna gark bolup, ar-namysdan aýrylyp, wyždansyz hem kemakyl-huşsuz, döretmäge we gurmaga ukypsyz bir mahluga öwrülip barýar. Beýle sözleri aýtmak bolmaýar, olar ýüreklere arman, köňlüne bitmejek ýara salýar. Ýöne durmuşda bar, hakykat ýüzünde hereket etmegini dowam etdirýän şeýle ýagdaýy görüp nädip dymyp biljek ýa-da ony bolşundan kiçeldip nädip ýalan sözläp boljak? Nädip şol gelýän apy-tupanyň, fiziki hem-de ruhy “ahyzamanyň” öňüni almak üçin häzirki dörän ejit-mejitlere garşy göreşe aýaga galman biljek?!

Gynansak-da, “Üç ýigit” diýen goşgynyň awtory, şahyr zenan Näzik Annatyýewa hem beýik göreşe goşulyp bilmedikleriň biri. Ol hem baýlyk barlygyna gyzygyp, şu günki gün Saparmyrat Nyýazowy taryp edýänleriň hataryna goşuldy. Ol Türkmenbaşa bagyşlap goşgular ýazýar. Onuň şeýle goşgular toplumynyň birinde şeý diýilýär:

Seni dünýä beren günüň
Günleriň şasydyr, Şahym!
Ömür Baş küýsän türkmeniň
Bu bir yhlasydyr, Şahym!

Näzik Annatyýewanyň bu goşgusy orta mekdebiň 9-nji klasynyň okuw programmasyna hem goşulyp, olar ýöriteleýin ýaş nesle öwredilýär. Ýöne bu ýerde geň galasy zat ýok. Türkmen edebiýatynyň men-men diýen

ärleri Berdinazar Hudaýnazarow, Baýram Jütdiýew, Annaberdi Agabaýew, Atamyrat Atabaýew dagy şeýle edip “çörek gazanyp” ýörkäler, bu aýal maşgala barada gürrüň edip oturasy iş hem ýok.

Onda “Üç ýigit” şygry näme, ondaky watansöer, gowy ertir ugrunda göreşe çagyryýan setirler näme, Watan, halk, ene toprak, olaryň mukaddesligi, olary jan berip gorajakdygy baradaky şu aşakdaky sözler näme?

Sen giň hem pähimli,
Juda arkaly,
Ýetmez hiç näkesiň saňa zeperi.
Gysym topragyňy ýüzüme sylyp,
Saňa hyzmat etsem bagt taparyn.

Belkem, ömrüm boýy eşretiň üçin,
Haklaryn seň beren halal duzuňy.
Eger başarmasam
Ýa yza tezsem,
Bagyşlama gyzyňy.

“Watan hakda iki goşgy”

Hawa-da, ýokarda aýdyşymyz ýaly, erkek şahyrlarymyzda Watan, ene toprak, mähriban halk barada mundan hem täsirli, mundan hem çeper, “seni gorajak” diýip mundan hem beter döşüne kakýan goşgular, şygry setirleri näçe diýseň bar. Ýeri, bolanda näme?!

Onda bu nähili bolýar? Kagyz ýüzünde bir zat diýip, durmuşda bolsa öz sözünü gös-göni tersine hereket etmeklikmi, öz eserleriňde ündan belent ideallaryňy ýatdan çykaran bolup “namartja olam, sagja olam” diýip ýaşamaklykmy? Eýsem, şeýle edibem, şeýle ýaşabam ömür çarhyny aýlap, ýürek diýen teňnä Türkmenbaşy diýilýän kanagat suwuny sepibem gezse boljak oguşýan. Hawa-la, ogullaryň, agtyklaryň sorasa-da: “Aý, jan oglum, ýa-da agtygym, kitap diýeniň kitap bolýandyr, durmuş diýeniň durmuş. Kinoda görýän zatlaryňyzyň haýsy birisi durmuşda çyn bolup ýörendir öýdýärsiňiz. Şonuň ýaly-da büem” diýip, towşanja ýüregiňe teselli, çal başa göwünlik beräýmelidir-dä, ömrüň ahyrynda!!! Iň esasysy, “Il näme bolsa şol bolsun, men bir geregimi edinip galaýyn” diýen maksadyňa ýetibilseň boldugydyr-da, näme?!

Biziň, näme üçündür, hamsygasymyz, bir rus multfilmde edara işgäriniň sumkasyna süňk salyp, adamgaranyň barmajak tokaýlygyna çykyp, şol süňki öňüne taşlap uw-uw uwlaýşy ýaly, uly ilimiz bilen gygyryberesimiz, bar-bar bagyryberesimiz gelýär. Bulanan ýüregimizi köşeşdirmek üçin, şeýle adamlaryň jemgyýetde ýaşap, şeýle kişiler bilen bir howadan dem alyp zäherlenen kalbymyzdaky hapa-hupany yzyna

Üç ýigit we bir zenan - Rejebaly DÖNMEZOW

gaýtaryp dökesimiz gelyär. Eý-ý-ý sen pany, pany dünýä...

* * *

SSSR döwrüniň 70-nji, 80-nji ýyllary ılatyň ýaşayşy ganymatdy, fiziki durmuşda-da, ruhy ýaşayşyda-da normal adam özüni kanagatlandyran ýaly näçe diýseň ýmit tapsa boljakdy. İň esasy häzirki ýaly “ýalan güýçlüleriň dişläp, çyn güýçlüleriň hem aç oturýan” wagty däl. Ine onsoň ata Watana, eziz ýurda belent söýgi ruhunda terbiýelenilen ýaş nesliň eli gijeýärdi. Olaryň kábiri öz zamanasyndan nägiledi, olar “Edermenlik göpkezmäge, gahrymançylykly işleri amala aşyrmaga şert ýok, mümkinçilik ýok” diýşip zeýrenýärdiler. Hamala, şeýle pursat bolýan ýagdaýynda olar dünýäni dünđerjek, ýagdaýy gülala-güllük edip düzetjek ýalydylar, “Wah, tüýs dogulmaly zamanasynda dünýä inmändiris” diýşip “jylawyny çeýneýärdiler”.

Ine birdenem döwür üýtgedi, gapydan düýbünden garaşylmadyk bir zamana mytdyldap girdi. Bu zamanyň, S. Nyýazowyň getiren bu döwrüniň içi boş äpet göwresini, somalyp çykyp duran şahlaryny, hersi uly bir jaýa üçek boljak gulaklaryny, häzirki zaman lokator tarelkalaryny ýadyňa salýan hem-de elhenç agyp-dönýän gözlerini, nirä uzatsa ýetjek ellerini, kimi depeýin diýse depjek aýaklaryny görüp, şol batyrsyraýan ýigitleriň köpüsiniň huşy başyndan uçdy, agyzlary uçuklady. Olar, eýsem, Elhenji gaýra iteklemekden, oňa “Git” diýip biragyz aýtmadan geçen, onuň öňünde dyza çöküp ýaranyp bilselerrazy boldular. Şeýdip öz hakyky Watanyny, türkmen topragyny, garagöz halkyny goramaga gezek gelende, ýaňky kagyz yüzündäki hem-de dil yüzündäki “batyrlar” “pys” boldular-da oturyberdiler, uçdantutma hemmesi gözi ýumuk, ýöne agzy açyk, gulagy dykyk, emma elleri serik ýaranjaňlara öwrüläydiler. Heý, beýle-de bir zat bolarmy, beýle-de bir millet bolarmy? Ildegünde her hili zat bardyr welin, edil biziňkiler ýaly maýmyn tohumyny ompa oturdyp masgara bolup ýörenler başaga-da barmyka?

Bardyr. Ýöne o hililer däl, şol elhenje garşy göreşip biljek, öz halkyny, ilini bu bela-beterden halas edip biljek, şeýlelikde öz ildeşlerini siwilisasiýanyň gül-gunçaly ýoluna düşürjek, ony şol ýol bilen has öňe äkitjek ýigitler bardyr. Gürüňini eden üç ýigdimiziň ilkinjisi şonuň gözlüje mysalydyr.

Bolmasa bolmaz ahyryn... Eger hemme ýaranjaňa öwrülip gidiberse, hemme diktatoryň öňünde, Ş. Nurmyradowyň aýdyşy ýaly, “dişini, kibitini, syrtny gysyp” duruberse, onda hem adamzat ösermi, Haýyr köpelip öňärm, ynsan balasy kämilleşermi, halkyň ruhy nahallary gül açyp miwe berermi? Ýöne hudaýa şükür, näçe neronlar, stalinler we şuna meňzeş diktatorlar dörese-de, bulary ýerde-asmanda goýman perişde pygambere, hatda hudaýa deňeýän yüz müň ýaranjaňlar ýüze çyksa-da, adamzat nesli olary Wagt maşynynyň ýasy tigriniň aşagynda ohradyp, Päklig, Ak rowaçlyga, Ýagty geljege bakan ynamly barýar. Türkmenistanda dörän orta asyrlar serdary bilen onuň elini we aýagyny ýalaýanlaryň ykbaly hem şol ýanadyr, taryhyň almaz ýaly ýiti çarhlarynyň arasynda mynjyramadadyr, kül-peekun bolmadadyr. Muny şeýle etmäge türkmen halky hem özünde

Üç ýigit we bir zenan - Rejebaly DÖNMEZOW

gujar-gaýrat tapar. Wagt geler, bu halk özüniň pes ýa-da “gamyşlyga sümülýän” ogullarynyň däl-de, eýsem dik durup göreşip bilýän, ýurduň ykbalyna jan ýandyryp, milli azatlygyň mukaddes göreşine aýaga galyp bilýän mert, goç ogullaryň has köpdügin görkezer.

Bu sözüme duýga paýhasy basmarladan, adamlara we wakalara bir taraplaýynrak baha beren bolsam, menden aýyp görmäweriň, adamlar! Men öz sözüme hak diýdirjek ýa-da ony gögertjek bolup däl-de, bu güneşler ülkesinde bolup geçýän zatlar jan ýandyryp, menden hem telim esse beter hem janyňy, hem zehiniňi, hem ýüregii ýandyryp ýören ildeşlerimiziň hak sözleriniň näme sebäpden ýol alyp barmaýandygy, hak işiň dogry ýola ugrugyp gidibermeýändigini üçin has gyzmarak bolan bolmagym mümkin. Bu ýerde men “Olary hem alla bagyşlasyn” diýip aýdybilmeýärin. Watanyň agyr gününde, ene topragyň janhowluna urunýan pursatynda oňa ýardam bermedik, ony goramak üçin aýaga galmadyk, iň bolmanda şeýtmäge çalyşmadyk türkmeni bu günki gün alla-da bagyşlamaz, il-güni hem, olaryň ruhy şat bolmuş pederlidir ogul-gyzy, agtyk-çowlugy hem bagyşlamaz. Munuň özi bagyşlamak mümkin bolmajak iň uly günädir. Diktatorçylyk režime ýalyňjanlyk, ýaranjaňlyk, netijede öz halkyna biwepalyk, dönüklik edýäne ynsanýetiň iň mukaddes ideýalaryny, “Jemşidiň jamyndaky” ýaly pähim-paýhasyny, iň päk duýgularyny, galybersede özüniň adamçylyk mertebesini satlyga çykarýan “köşk adamlarynyň”, “köşk şahyrlarynyň” häzirki bolşy bolsa iň erbet jenaýatdyr, has dogrusy, jenaýatlaryň jenaýatydyr!

Bu makala 1998-nji ýylyň aprelinde “Azatlyk” radiosynda gysgaldylyp eşitdirildi.

[\[www.annagurban.com\]](http://www.annagurban.com)